

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบสาธารณสุขไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นหลายครั้งในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ที่นับว่าเป็นการปฏิรูประบบสุขภาพไทยอย่างชัดเจนได้แก่ นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการกระจายอำนาจด้านสาธารณสุข การจัดตั้งหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการจัดการระบบการคลังสาธารณสุขแบบใหม่โดยก่อตั้งสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่บริหารกองทุนและจัดซื้อบริการแก่ประชาชนภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ในขณะที่บทบาทการจัดบริการยังคงอยู่กับกระทรวงสาธารณสุข ดังเดิมเกิดปฏิรูปเปลี่ยนแปลงการบริหารงบประมาณจากการคลังด้านอุปทาน “Supply side financing” มาเป็นการคลังด้านอุปสงค์ “Demand side financing” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิรูป คือ การแยกบทบาทการซื้อบริการออกมาจากกระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้การบริหารงบประมาณภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการบริหารและการจัดสรรงบประมาณอย่างมาก เนื่องจากก่อนที่จะมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้างบประมาณกระทรวงสาธารณสุขนั้นจะถูกจัดสรรไปยังจังหวัดต่างๆก่อน โดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางปัจจัยด้านอุปทาน (Supply) เป็นส่วนใหญ่ เช่น จำนวนสถานพยาบาลและขนาดของสถานพยาบาล โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทำหน้าที่เป็นผู้บริหารและจัดสรรต่อไปยังโรงพยาบาลและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเพื่อให้สำนักงานสาธารณสุขอำเภอจัดสรรต่อไปยังสถานอนามัยภายใต้สังกัดที่รับผิดชอบ แต่ภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้างบประมาณผู้ป่วยนอกจะถูกจัดสรรตรงไปยังหน่วยบริการคู่สัญญาหลักสำหรับบริการปฐมภูมิ (CUP) ตามปัจจัยด้านอุปสงค์ (Demand) คือ จำนวนประชากรที่ปรับด้วยโครงสร้างอายุของประชากร (วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียรและคณะ, 2555)

การอภิบาลระบบสุขภาพและศักยภาพองค์กรในระยะเปลี่ยนผ่าน 3 ปีแรกของระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (ปี พ.ศ. 2545 - 2548) งบประมาณรายหัวจัดสรรผ่านการบริหารจัดการของกระทรวงสาธารณสุขไปยังจังหวัดขณะที่การปฏิรูปโครงสร้างกระทรวงสาธารณสุขมีการยุบกองโรงพยาบาลภูมิภาคและกองสาธารณสุขภูมิภาคซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการ

ดำเนินงานของส่วนภูมิภาค ใน พ.ศ. 2549 สปสช. เข้ามาบริหารจัดการงบประมาณทั้งหมด ส่วนกระทรวงสาธารณสุขมีบทบาทปรับเปลี่ยนงบประมาณในส่วนที่จะจัดสรรให้กับหน่วยบริการในสังกัด แต่ สปสช. ยังคงอาศัยกรมวิชาการในการกำหนดชุดสิทธิประโยชน์สร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค (ซึ่งเป็นกิจกรรมที่องค์กรวิชาการเกือบทั้งหมด) และการบริหารจัดการโครงการแนวดิ่ง (vertical program) เช่น โครงการตรวจคัดกรองมะเร็งปากมดลูกการจัดหาวัคซีนเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในเด็ก (EPI) การเคลื่อนหลุมร่องฟันกรามแท้ซี่ที่ 1 สปสช. มีทิศทางนโยบายในปีงบประมาณ 2551 ลดจำนวนโครงการสร้างเสริมสุขภาพป้องกันโรคที่บริหารแนวดิ่งระดับประเทศ และปรับปรุงการบริหารงบประมาณในระดับพื้นที่ (PP area based) ให้ตอบสนองต่อปัญหาในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนกลางเองปรับบทบาทมาเป็นผู้กำหนดนโยบายและติดตามผลการดำเนินงาน สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์กระทรวงสาธารณสุขเป็นแกนหลักในการจัดเวทีให้กรมกองวิชาการมาร่วมกำหนดแนวทางของนโยบาย และตัวชี้วัดและติดตามประเมินผล (เพ็ญแข ลากยัง, 2553)

ในปีงบประมาณ 2553 ได้มีแนวคิดในการจัดทำข้อเสนอร่างงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดบริการสุขภาพช่องปาก “งบกองทุนทันตกรรม” โดยแยกออกจากงบเหมาจ่ายรายหัว สืบเนื่องจากแนวโน้มสภาวะสุขภาพของประชาชนในเขตชนบทเพิ่มขึ้นและการเข้าถึงบริการทันตกรรมของประชาชนต่ำ ถึงแม้จะมีการจัดบริการทันตกรรมในทุกระดับการบริการ ตั้งแต่ระดับสถานีอนามัยในหลายพื้นที่ โรงพยาบาลชุมชน ไปจนกระทั่งโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย แต่การเข้าถึงบริการด้านทันตกรรมในภาครัฐยังคงต่ำ จากข้อมูลกรมสนับสนุนบริการ กระทรวงสาธารณสุข ปี พ.ศ. 2551 พบว่า มีประชาชนไปใช้บริการทันตกรรมในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพียงร้อยละ 15 ยิ่งไปกว่านั้นแม้จะมีการสนับสนุนกิจกรรมทันตกรรมส่งเสริมและทันตกรรมป้องกันอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบ vertical program แก่เด็กวัยประถมศึกษา ได้แก่ การเคลื่อนหลุมร่องฟัน และการตรวจสุขภาพ แต่กลับพบว่ามียังมีเพียงร้อยละ 35 เท่านั้นที่ได้รับบริการทันตกรรม เมื่อพิจารณาถึงอัตราการให้บริการ ทันตกรรมของทันตบุคลากรจากข้อมูลกรมสนับสนุนบริการ กระทรวงสาธารณสุข พบว่าในปี พ.ศ. 2551 ทันตบุคลากรหนึ่งคนสามารถให้บริการทันตกรรมแก่ประชาชนได้ประมาณ 1,500 คน คิดเฉลี่ยประมาณสัปดาห์ละ 30 คนเท่านั้น อย่างไรก็ตามข้อมูลของสำนักงานปลัด กระทรวงสาธารณสุขรายงานว่า ควรมีอัตราทันตแพทย์เท่ากับ 6,578 คน แต่ปัจจุบันมีทันตแพทย์เพียงร้อยละ 47.8 เท่านั้น ซึ่งไม่เพียงพอต่อการให้บริการและมีการกระจุกตัวของทันตแพทย์ในเมืองใหญ่เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร และกว่าร้อยละ 50 ของทันตแพทย์ในเขตเมืองอยู่ในภาคเอกชน เป็นเหตุให้เขตชนบทยังคงประสบปัญหาขาดแคลนทันตบุคลากรที่มีคุณภาพ แม้จะมีความพยายามในการผลิตทันตภิบาลมาช่วยแบ่งเบาภาระแก่ทันตแพทย์

ก็ตาม แต่ยังคงมีไม่เพียงพอ ยิ่งกว่านั้น ในจำนวนนี้ มีเพียงส่วนน้อยที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล และยังคงช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่อื่นๆ ในสถานที่ทำงานด้วย จึงยิ่งทำให้ผลลัพธ์ของงานด้านทันตกรรมในภาพรวมต่ำ (คู่มือบริหารกองทุนทันตกรรม, 2553)

ดังนั้น งบประมาณกองทุนทันตกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนหลักประกันสุขภาพรวมประจำปีงบประมาณ 2554 แต่มีการกำหนดประเภทการบริการที่มีความจำเป็นในการพัฒนา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริการ และส่งเสริมการพัฒนาสถานะสุขภาพได้ จากการศึกษาคำนวณ ษนิงาน ปริมาณงาน และจำนวนเป้าหมายที่ประสงค์ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หลักของกองทุน ย่อนี้ รวมทั้งงบประมาณในการพัฒนาระบบ เพื่อรองรับการจัดบริการตามที่ออกแบบไว้ ภายใต้ กรอบวงเงินที่ได้รับการจัดสรรเบื้องต้น โดยกำหนดกรอบรูปแบบของการบริหารจัดการแบบ กองทุนทันตกรรมที่มีความต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 3 ปี คือ ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2554 – 2556 ในช่วงระยะดำเนินการดำเนินการกองทุนต้องสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมบริการและเป้าหมายให้ เหมาะสมสนองต่อความต้องการ และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่สำคัญ (สุธา เจียรณิโชติชัย, 2552)

จากผลการสรุปบทเรียนนโยบายกองทุนทันตกรรมฯ จะเห็นว่างานส่งเสริมสุขภาพ ช่ง ปากในระดับจังหวัดและอำเภอเพิ่มขึ้นตั้งแต่เริ่มดำเนินการกองทุนทันตกรรม ปีงบประมาณ 2554 (สุณี วงศ์คงคาเทพ, 2555) ในการจัดสรรงบประมาณสำหรับกองทุนทันตกรรมได้ปรับเปลี่ยนจาก การจัดสรรงบประมาณตามกิจกรรมส่งเสริมป้องกันทันตสุขภาพตามเป้าหมายของสำนักงาน สาธารณสุขจังหวัด มาเป็นงบประมาณสำหรับหน่วยบริการประจำ(CUP) โดยตรง และให้CUP เขียนโครงการดำเนินงานตามกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ในคู่มือกองทุนทันตกรรม ทั้งนี้ให้โอกาสCUP ได้มีงานบูรณาการและงานเชิงรุกในลักษณะยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบบริการและระบบกำลังคน เพื่อให้บริการเป้าหมายของกองทุนทันตกรรม คือ เพิ่มการเข้าถึงบริการและควบคุมโรคในช่องปาก (access to oral care and control oral disease) ซึ่งการจัดสรรงบประมาณจากด้านอุปทาน (supply side) มายังด้านอุปสงค์ (demand side) ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมการทำงานส่งเสริมสุขภาพของบุคลากร สาธารณสุข (ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิลและคณะ, 2546)

เนื่องด้วยผู้ศึกษาเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานภายใต้กองทุนทันตกรรมใน อ.เสริมงาม จ.ลำปางและ มีประสบการณ์การปฏิบัติงานในสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดด้วย จึงสนใจว่ากองทุนทันตกรรม ภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ส่งผลต่อแนวคิดและการกระทำของทันตบุคลากรในจังหวัด ลำปางต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาแนวคิดและการกระทำของทันตบุคลากรต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากภายใต้กองทุนทันตกรรม

1.3 คำถามการศึกษา

การจัดตั้งกองทุนทันตกรรมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด และการกระทำของทันตบุคลากรจังหวัดลำปางต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากอย่างไร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวคิดและการกระทำของทันตบุคลากรต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากภายหลังการจัดตั้งกองทุนทันตกรรมเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการศึกษานี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) ดำเนินการรวบรวมข้อมูลในเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2556

1.5 คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1.5.1 แนวคิดและการกระทำของทันตบุคลากรต่อการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพช่องปาก หมายถึง ความเข้าใจและการปฏิบัติงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากของทันตบุคลากร

1.5.2 ทันตบุคลากร หมายถึง บุคลากรสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานให้บริการการรักษาทางทันตกรรมและทำงานส่งเสริมสุขภาพช่องปากในสถานบริการของรัฐของจังหวัดลำปาง ได้แก่ ทันตแพทย์ ทันตภิบาล

1.5.3 การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการเพิ่มสมรรถนะในการควบคุมปัจจัยกำหนดสุขภาพและปรับสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ และภาระโรคที่สามารถป้องกันได้

1.5.4 หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หมายถึง สิทธิประกันสุขภาพที่รัฐบาลออกให้กับผู้มีสัญชาติไทยที่ลงทะเบียนใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่อเป็นหลักฐานในการเข้ารับ

บริการสาธารณสุขของโรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)/สสช. และสถานพยาบาลต่างๆในยามจำเป็น โดยประชาชนมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด จึงจะสามารถใช้สิทธินี้ได้ และประชาชนจะได้รับบริการสุขภาพที่มีมาตรฐานอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมโดยที่ภาระค่าใช้จ่ายในการใช้บริการไม่เป็นอุปสรรคที่ประชาชนจะได้รับสิทธินั้น

1.5.5 กองทุนทันตกรรม หมายถึง งบประมาณที่เป็นส่วนหนึ่งของกองทุนหลักประกันสุขภาพรวม เริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2554 โดยบริหารงบประมาณโดยสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติที่มุ่งเน้นการจัดบริการทันตกรรมโดยเฉพาะ ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาระบบบริการสุขภาพช่องปากระดับจังหวัด คณะกรรมการประสานงานสาธารณสุขระดับอำเภอ (คปสอ.)

1.5.6 ความหมายของคำย่อในการศึกษา

คปสอ.	หมายถึง คณะกรรมการประสานงานสาธารณสุขระดับอำเภอ
ผดด.	หมายถึง ผู้ดูแลเด็ก
สสช.	หมายถึง สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ
สสจ.	หมายถึง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
สสอ.	หมายถึง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ
รพ.สต.	หมายถึง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
อปท.	หมายถึง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
อบต.	หมายถึง องค์การบริหารส่วนตำบล
อสม.	หมายถึง อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน
ศพด.	หมายถึง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
AIC	หมายถึง กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม
ANC	หมายถึง กลุ่มหญิงมีครรภ์
CUP	หมายถึง หน่วยบริการประจำ
WBC	หมายถึง กลุ่มคลินิกเด็กดี

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1.6.1 เข้าใจแนวความคิดการส่งเสริมสุขภาพช่องปากและการป้องกันโรคในช่องปากของทันตบุคลากรภายใต้นโยบายกองทุนทันตกรรม

1.6.2 เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการทำงานส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค
ในช่องปากให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved